

Berlin - podijeljeni grad (1945.-1961.)

Vurušić, Matija

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:424249>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci

RIJEKA

MATIJA VURUŠIĆ
BERLIN – PODIJELJENI GRAD (1945. – 1961.)

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2017.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka

BERLIN – PODIJELJENI GRAD (1945. – 1961.)

ZAVRŠNI RAD

Student: Matija Vurušić

Mentor: Prof. dr. sc. Darko Dukovski

Studij: Povijest/pedagogija

Rijeka, kolovoz 2017.

Sažetak rada

Kratko 20. stoljeće obilježeno je brojnim sukobima svjetskog razmjera koji su uvelike utjecali na transformaciju europskog kontinenta. Jedan od takvih sukoba bio je Drugi svjetski rat. Adolf Hitler, vođa nacističke Njemačke, hrabro je i odvažno započeo rat u jesen 1939. godine da bi kraj rata, nakon 5 godina, razočaran dočekao u svom bunkeru zbog čega si u proljeće 1945. godine oduzima život. Nakon saznanja o njegovom samoubojstvu, njemačka vojska se predaje čime je rat konačno završio. U ovom radu će se detaljnije objasniti saveznička napredovanja na putu prema kraju rata koji se privodi kraju posljednjom bitkom na europskom kontinentu – bitkom za Berlin. Nakon rata, svijet se upušta u novi hladan sukob koji biva ideološke naravi što će svakako ostaviti traga na sam grad. Objasniti će se razvoj događaja koji su uslijedili nakon savezničke okupacije i podjele grada te će se posebno osvrnuti na razvoj političke scene unutar grada, ali i globalne hladnoratovske politike. Potom će se objasniti berlinska kriza i njezini uzroci koji će dovesti do prvog većeg sukoba među bivšim Saveznicima nakon kraja rata. Rješenjem krize Berlin formalno biva podijeljen između dvije novonastale države čime se vrši daljnja separacija grada i njegovih stanovnika. Pedesete godine 20. stoljeća u Berlinu prošle su uglavnom bez ikakvih ekscesa, no to se promijenilo početkom 60-ih godina za vrijeme druge berlinske krize kada svijet biva na granici izbijanja novog, ovog puta nuklearnog, rata. Izgradnjom Berlinskog zida, Njemačka definitivno biva podijeljena na dva dijela kakva ostaje do raspada Sovjetskog saveza, nakon čega se konačno provodi unifikacija dviju država.

Ključne riječi: Treći Rajh, berlinska kriza, zračni most, bitka za Berlin, Berlinski zid,

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Na putu prema kraju rata.....	3
3. Poslijeratni Berlin	9
3.1. Početak prepirki i podjela Berlina	9
3.2. Berlin 1950-ih i izgradnja zida	22
4. Zaključak.....	30
Popis priloga	32
Popis literature	33

1. Uvod

Kroz povijest, nekolicina europskih gradova istakla se svojom važnošću kao prometno središte, ali i kulturno sjedište. Gradovi poput Londona, Pariza, Moskve, Rima, Barcelone odigrali su važnu ulogu u stvaranju moderne slike Europe kakvu je danas poznajemo. No, osim njih, kao iznimno važno središte i metropola istaknuo se i grad Berlin. Iako je već tijekom srednjeg vijeka imao važnu ulogu kao prometna poveznica između europskog i azijskog kontinenta, svoj sjaj stječe krajem 19. stoljeća točnije nakon prvog ujedinjenja Njemačke nakon francusko-pruskog rata. Tada postaje središtem novonastalog Njemačkog Carstva pod pruskom upravom. No, grad stječe svoj status metropole kroz dvadesetak godina ubrzanim razvojem i ulaganjem.¹Početkom 20. stoljeća, grad karakterizira širenje i povećanje broja stanovnika sve do Prvog svjetskog rata. U Velikom ratu pogiba veliki broja Nijemaca, ujedno i građana Berlina, čime je broj stanovnika grada drastično smanjen te započinje razdoblje ekonomske krize i inflacije. Nestankom Carstva, nasljednicom se smatra nova Weimarska Republika za čijeg se razdoblja Njemačka, ali i sam grad, postepeno obnavlja i uzdiže ka starom sjaju. 1933. godine vlast u Njemačkoj preuzimaju nacisti predvođeni Adolfom Hitlerom. Tako Berlin postaje središtem Trećeg Rajha, Hitlerovog carstva moći i rasne čistoće. Führer, poznat po svojim megalomanskim idejama, planirao je preurediti grad zajedno s Albertom Speerom u središte svijeta koje bi bilo dostojno tisućljetnog Rajha. Organiziranjem Olimpijskih igara 1936. godine, Hitler je htio pokazati svijetu sjaj i veličinu njegovog glavnog grada i uspio je u tom naumu. Svi natjecatelji, ali i novinari iz raznih europskih i svjetskih novinskih agencija ostali su zapanjeni gradom, ali i likom Hitlera, koji je pun energije držao govore na Olimpijskom stadionu. U jesen 1939. godine napadom na Poljsku započinje Drugi svjetski rat kojim je Hitler htio ostvariti ideju novog Carstva. No, iako je u početku rat išao u korist Hitlera, nakon velikih promjena u Sovjetskom savezu i uključenjem Sjedinjenih Američkih Država u sukob, stanje se mijenja i Njemačka postepeno počinje gubiti. Konačan poraz stigao je u svibnju 1945. godine kada je potpisana kapitulacija Njemačke. Nekoć veliko središte sada je bilo u potpunosti razrušeno i preplavljeno trupama Crvene armije, a ubrzo i ostalim savezničkim vojskama. Svijet je konačno dočekao kraj rata i prestanak sukoba, ali nije prošlo puno vremena dok nije nastao novi, hladni rat, prvenstveno zbog neslaganja ideologija među Saveznicima, ali i zbog interesnih zona u samom gradu Berlinu. Saveznici, neuspješni u dogovoru oko grada, dijele

¹Clay Large, 2001, str. 2.

grad na 4 okupacijske zone. Ta podjela bit će temelj izbivanja prve berlinske krize, a zatim i nastanka dviju novih Njemački (Savezna Republika Njemačka i Demokratska Republika Njemačka). One predstavljaju pijune blokovskog rata. Iako će hladnoratovski sukob napustiti berlinsku „bojišnicu“, u gradu će prevladavati konstantne tenzije između dviju država, ali i dviju vojski. Te će tenzije eskalirati tokom druge berlinske krize 1958 – 1962. Vrhunac te krize je nastanak Berlinskog zida koji *de facto* dijeli Berlin na dva dijela.

Kroz ovaj završni rad obraditi ću povijest grada Berlina u razdoblju nakon završetka Drugog svjetskog rata do početka izgradnje Berlinskog zida. To ostavlja mjesto za buduću razradu rada u sklopu diplomskog rada gdje bi obradio i pad zida te drugo ujedinjenje Njemačke. Prilikom započinjanja istraživanja na danu temu rada, postavio sam hipotezu o povezanosti svjetskih događaja tijekom hladnoratovskog sukoba i njihov utjecaj na grad Berlin. Na temelju te hipoteze postavio sam sljedeće istraživačko pitanje: *„Kako je hladnoratovska politika utjecala na razvoj događaja u poslijeratnom Berlinu te kako su se ti događaji odrazili kroz političku i socijalnu sferu života u podijeljenom gradu?“* U istraživanju sam najviše koristio sekundarnu literaturu na engleskom jeziku pošto domaći autori nisu toliko dubinski obrađivali temu Berlina. Problematika u istraživanju proizlazi upravo iz činjenice što je literatura na engleskom jeziku jer nije dostupna u našim knjižnicama pa se trebala nabavljati iz drugih izvora. Uz izvore na engleskom jeziku, postoje i oni na njemačkom, ali zbog nepoznavanja jezika nisam u mogućnosti koristiti tu literaturu.

2. Na putu prema kraju rata

Drugi svjetski rat se, nakon iskrcavanja savezničkih snaga na plaže Normandije 6. lipnja 1944. godine, počeo približavati porazu nacističke Njemačke. Sada na europskom tlu, Saveznici su zajedničkim snagama mogli napredovati prema Njemačkoj sa zapada dok je sovjetska vojska napadala s istoka. U roku od par mjeseci savezničke trupe oslobađaju Francusku² te napreduju prema Belgiji i Nizozemskoj. Iako je bilo u planu ranije završiti rat (neuspješna operacija MarketGarden u kojoj su Saveznici izgubili uz velik broj ljudskih žrtava, koja je ujedno i posljednji saveznički poraz Drugog svjetskog rata)³, taj cilj će se odužiti i kroz sljedeću godinu. Njemačke trupe će pokušati zaustaviti prodor tijekom svoje ofenzive u Ardenima, ali bezuspješno. Iako će ofenziva usporiti napad Zapadnih saveznika, on neće bit zaustavljen. Oni će u proljeće prijeći rijeku Rajnu i zakoračiti na njemačko tlo. Na istoku će Sovjeti, par tjedana nakon iskrcavanja ostalih Saveznika na normandijsku plažu, u operaciji Bagration osvojiti područje Bjelorusije i poraziti njemačku Grupu armija Centar.⁴ Bukurešt je oslobođen 31. kolovoza 1944. godine, a do kraja listopada su sovjetske snage opkolile Budimpeštu. Nakon njemačke ofenzive, Churchill je tražio od Staljina pomoć i napad na istočnoj bojišnici kako bi se rasteretili Zapadni saveznici. Ofenziva je pokrenuta 12. siječnja 1945. godine, iako je realno trebala započeti kasnije.⁵ Kroz zimu će Crvena armija osloboditi Mađarsku, a u proljeće Austriju i njezin glavni grad Beč uz istovremeni napad snaga na sjeveru preko Poljske.⁶

Kako su se savezničke snage postepeno počele približavati Njemačkoj, počela je tzv. utrka za Berlin koja je bila političkog karaktera. Naime, ideja osvajanja glavnog grada nacističke Njemačke smatrala se dokazom ultimativne pobjede nad nacistima, a ujedno bi grad poslužio i kao trofej s kojim bi se pobjednici mogli hvaliti. Onaj koji je u toj utrci ka pobjedi bio najodlučniji je definitivno Staljin. Njegove pretenzije na Berlin su bile najizrazitije jer bi osvajanjem grada dokazao sovjetsku supremaciju na europskom tlu i time bi zaokružio ratnu priču, stradanja vojnika i zemlje te uništenje neprijatelja koji ga je donedavno htio izbrisati s karte svijeta.

Staljin je varao Zapadne saveznike dajući im lažne planove i krive datume. Tako je falsificirao dokument u kojem je naveo da će napad na Berlin započeti u svibnju kako bi imao

²Dukovski, 2012, str. 365.

³ Isto.

⁴Antill, 2005, str. 7

⁵ Isto, str. 8.

⁶Dukovski, 2012, str. 366.

prednost u osvajanju grada. Također, stvarao je i neprijateljsku atmosferu u sovjetskim vojnim linijama potičući Žukova i Konjeva na utrku do Berlina. Pobjednik, naravno, uzima svu slavu i zasluge. S početkom veljače, Hitler uviđa kraj rata zato odlučuje pretvoriti svoj glavni grad u obrambenu utvrdu. No, problem nastaje u organizaciji obrane grada zbog sveopće situacije Njemačke i njezine vojske, odnosno Wehrmachta. Samo organizaciju grada podario je generalu Helmuthu Reymannu koji je djelovao kao zamjena za bolesnog generala Hauenschilda. Opći kaos u organizaciji, koji je vladao u Berlinu, doveo ga je do saznanja kako će u obranu grada trebat uključiti razne jedinice vojske, ali i one ostale narodnog tipa. To je dakako uključivalo Wehrmacht, zatim Hitlerjugend (redove djece-vojnika koje su regrutirali u vojsku zbog nedostatka regularnih vojnika), SS, Rezervnu armiju, Grupu Armija Vistula te lokalni Volkssturm. Pogodan geografski položaj grada između jezera Havel na zapadu te rijeka Spree i Dahme na jugoistoku, predstavljao je izvršnu prirodnu obrambenu barijeru protiv nadolazećih sovjetskih snaga u skoro vrijeme.

Sami napad na Berlin započeo je u rano jutro 16. travnja 1945. teškim artiljerijskim napadom, najprije Žukovljevih jedinica s istoka, a nešto kasnije i Konjevljevih jedinica s jugoistoka. Nakon 20 minuta artiljerijskog napada, iz smjera istoka upaljena su 143 reflektora koja su osvjetljavala put sovjetskoj pješadiji dok je artiljerija nastavila svoj napad na njemačku obrambenu liniju postavljenu na brdu Seelow.⁷ Iako je sovjetsko izvidništvo bilo upoznato s postojanjem obrambene linije na brdu, nisu uspjeli uvidjeti dobro razvijen sustav bunkera i rovova potpomognutih anti-tenkovskim topovima i teškim strojnicama. To je otežavalo sovjetski napad, pogotovo oklopnim jedinicama koje su se otežano kretale uz sklizak teren brda pod direktnom paljbom. Borba se vodila dan i noć, a zbog činjenice da je Žukov koristio svoje oklopne jedinice, koje su bile u sastavu Prve Bjeloruske Fronte, napad je usporen zbog nemogućnosti artiljerije da vrši pritisak na neprijatelja, a da ne naudi svojim jedinicama.⁸ Staljin je bio nezadovoljan Žukovljevim kašnjenjem pošto nije htio da Konjev (s jugoistoka) i Rokosovski (sa sjevera) uđu u grad prije Žukova. Za razliku od Žukova, koji je naišao na žestok otpor Nijemaca na brdu Seelow, zbog čega je pretrpio veliku štetu u ljudstvu i opremi kroz 4 dana borbe, Konjevljeve snage nisu naišle na veći otpor. Zbog toga će mu Staljin narediti da preusmjeri svoju vojsku na sjever kako bi pomogao Žukovu.⁹ To će bit razlog njegovog brzog prodora kroz njemačke linije. Borbe su se nastavile i na dan Hitlerova rođendana¹⁰, 20. travnja,

⁷Antill, 2005, str. 36.

⁸Isto.

⁹Mann, 2008, str. 225.

¹⁰Mann, 2008, str. 225.

kada je nastavljen sovjetski pritisak dok je sa zapada 229 američkih bombardera B-17 bombardiralo grad. Stanje njemačkih snaga već je u ovoj prvoj fazi operacije Berlin slabilo. Razlog tome možemo naći u razvučenosti njemačke vojske po cijeloj liniji obrane pa je mogućnost pojačanja bila otežana. Samu obranu grada Hitler je predao Grupi Armije Vistula koja je bila predvođena generalom Gothardom Heinricijem. Iako će on provesti neke organizacijske promjene u liniji obrane kroz relokaciju jedinica, ništa nije moglo zaustaviti nove koncentrirane napade Sovjeta. General Hasso von Manteuffel izvojevao je uspjeha u opiranju protiv ruskog napada, ali 21. travnja shvaća da će Devetoj armiji pod zapovjedništvom generala Theodora Busseoa bit potrebna pomoć.¹¹

Do 23. travnja sovjetske su jedinice postepeno opkolile grad, a usporedno s tim se mijenja i način borbe i to s borbe na otvorenom bojištu s višom vidljivošću i manjim defenzivnim mogućnostima te teško prohodnim terenom zbog zemlje i mulja u borbe gradskog tipa, gdje postoji veliki broj barikada nastalih zbog urušavanja zgrada ili namjernim postavljanjem. Također, u gradskoj borbi postoji veća mogućnost zasjeda koje su Nijemcima pogodovala, ali ne toliko da bi okrenule tok borbe. Hitler je unutar svog bunkera počeo razmišljati o samoubojstvu ukoliko Sovjeti osvoje grad iz razloga što nije htio završiti kao nekadašnji vođa Mussolini, koji je ubijen od strane partizana i javno obješen na trgu. Uz to, pozvao je generale Jodla i Keitela da bi ih obavijestio kako nema više naredbi za njih te da od sada odgovaraju maršalu Rajha koji je u to vrijeme još bio Hermann Göring.¹² Reorganizacija obrane u gradu se pokušala izvršiti u nekoliko navrata, no Nijemci jednostavno više nisu raspolagali ljudstvom i opremom kako bi mogli efikasno i uspješno braniti grad. U obranu grada Hitler poziva Grupu armija Steiner¹³ koju je sam Hitler tako nazvao. Problem tog korpusa bila je slaba istreniranost vojnika koji su regrutirani u kasnoj fazi rata. Civili koji su bili regrutirani u Volkssturm prošli su vrlo kratku ili gotovo nikakvu obuku, a postavljeni su na prve linije obrane. Posljednji problem nalazio se u lošoj prometnoj povezanosti koja je bila prekinuta zbog konstantnog ruskog artiljerijskog napada. Time je uništen velik dio gradske infrastrukture, ali i prometnica zbog čega je relokacija vojnika bila teška, a ujedno i opskrba opremom. Tako su Nijemci, iako vrlo tehnološki razvijeni, i dalje su koristili konjsku zapregu za prijevoz opreme od jedne linije do druge¹⁴.

¹¹Isto.

¹²Antill, 2005, str. 48.

¹³Isto.

¹⁴Antill, 2005, str. 49.

General Weidling je trebao pomoći Devetoj Armiji Vistula pod zapovjedništvom generala Bussea, no dobiva informaciju kako je taj plan odgođen te se jedinice moraju povući prema gradu kako bi se formirala druga linija obrane.¹⁵ U realnosti, taj potez nije bio od većeg značaja jer su Weidlingove trupe mogle samo djelomično poboljšati već slabo postavljenu liniju. Dok je Weidling povlačio svoje jedinice, Treća tenkovska armija, koja je originalno bila u sklopu Heinricijeve Grupe Armije Vistula, zadržavala je sovjetske trupe Druge bjeloruske fronte maršala Rokossovskog na rijeci Odri. Heinrici je u ovoj fazi borbe bio svjestan neizbježnog poraza grada i Njemačke stoga je počeo planirati akciju povlačenja jedinica prema Zapadnim saveznicima. Takav potez je logičan i opravdan pošto je postojao strah od odmazde sovjetskih trupa koje su kažnjavale sve Nijemce za zločine učinjene nakon započete operacije Barbarossa 1941. godine. Također, opravdanost takvog poteza vidimo u nezadovoljstvu generala Hitlerovom nerealnošću koji nije bio svjestan stanja na bojišnici dok se skrivao u svom bunkeru. Hitler je predao obranu grada svojim generalima i očekivao uspjeh i poslušnost, ali malo je toga učinio da bi se spasio. Stoga će to potaknuti trenutnog maršala Rajha Hermanna Göring na slanje telegrama Hitleru i prijetnje o preuzimanju vlasti ukoliko Führer ne reagira. Primivši taj telegram, Hitler se razbjescio te je naredio stavljanje Göring u kućni pritvor.¹⁶

Kako se kroz posljednje dane travnja 1945. godine obruč oko grada počeo stezati, sve se više počela uviđati i nerealnost u redovima njemačke vojske između Hitlerovih generala i zapovjednika na bojišnici. Dok su Jodl i Keitel konstantno vršili pritisak na zapovjednike i tražili od njih pokretanje protunapada da bi se obranio Führer, zapovjednici su posustajali jer su bili svjesni činjenice kako je bilo nemoguće izvesti protunapad na nadolazeće sovjetske trupe zbog nedostatka sredstava i ljudi za to.¹⁷ Uz to, moral vojnika je kopnio zbog misli o njihovom skorom porazu i kraju rata. No, valja spomenuti i fanatične vojnike iz redova SS-a koji će ostati vjerni Hitleru i do posljednjeg trenutka braniti njegov bunker.

Do 28. travnja sovjetske trupe su opkolile centralni dio Berlina. Njemačke snage su bile u potpunom raspadu zbog propalog lanca zapovijedanja. Hitler će, dobivši obavijest o trenutnoj situaciji u gradu, predati ovlasti admiralu Dönitzu i imenovati ga svojim zamjenikom kao predsjednika, dok će ministra propagande Göbbelsa imenovati kancelarom.¹⁸ Ujedno, odlučuje se na čin samoubojstva koje će počinuti nakon ženidbe sa svojom dugogodišnjom ljubavnicom

¹⁵Isto.

¹⁶Isto, str 53.

¹⁷Isto, str 55.

¹⁸Antill, 2005, str. 69.

Evom Braun. Sada oženjeni par oduzet će si živote 30. travnja oko 15.20h. Njihova tijela bivaju iznesena ispred bunkera i zapaljena do neprepoznatljivosti.

Staljin je postajao sve nestrpljiviji oko zauzimanja grada stoga je počeo vršiti konstantan pritisak na svoje zapovjednike kako bi ih požurio u osvajanju posljednjeg teritorija pod neprijateljskom vlašću. Pod utjecajem njegova pritiska nastati će glasina o postojanju crvene zastave na vrhu Reichstaga. Ta glasina se vrlo brzo proširila do vojnog vrha. No, realnost je bila sasvim drugačija. Sovjetske trupe nisu uspjele prijeći ni polovicu Königplatza, trga ispred Reichstaga. Shvativši koliko je glasina zapravo loša vijest za njih, naređen je napad na što brže zauzimanje zgrade i to pod svaku cijenu. Tako će Crvena zastava broj 5 biti obješena na vrhu zgrade u 22.50h. Kasnije iteracije postavljanja zastave nastale su u propagandne svrhe kako bi se ojačala i glorificirala sovjetska pobjeda.

Sljedećeg dana, 1. svibnja, nije vođena borba u Berlinu. To je poslužilo Nijemcima za odmor i regrupaciju dok su Sovjeti izbjegavali pogibiju pred sami kraj rata. Nakon saznanja o Hitlerovoj smrti, novi kancelar pokušao je dogovoriti primirje pošto se formirala nova vlada. Kako Rusi nisu bili zainteresirani za pregovaranje te su tražili jedino bezuvjetnu predaju, Göbbels će, zajedno sa ženom i djecom, po uzoru na Führera, počinuti samoubojstvo kako bi izbjegao suđenje i sramoćenje.

Dana 2. svibnja vođene su posljednje borbe prema konačnici rata. Preostale njemačke jedinice dogovorile su predaju. General Weidling je pozvao sve trupe na obustavu borbe. Predaja se trebala izvršiti do 13h¹⁹, no borbe su završene tek oko 17h pošto su neki odbili predaju kao izbor. Milijun njemačkih vojnika branilo je grad.²⁰ Broj ubijenih, ranjenih i nestalih u bitci za Berlin procjenjuje na oko 304 000 te još 480 000 ratnih zarobljenika. Sovjetski su gubitci također bili veliki, no podaci su lažirani te umanjeni zbog sovjetske politike.²¹ U samom gradu poginulo je oko 22 000 civilnog stanovništva. S krajem rata, sovjetski vojnici organizirali su dostavu namirnica za preživjele civile. No, drugi dio vojske, vođene slavljem i oduševljenjem zbog kraja rata, nije bilo moguće kontrolirati stoga su zabilježeni slučajevi silovanja, mučenja i ubojstava dodatnog broja civila.

Dana 7. svibnja 1945. će u Rheimsu, unutar glavnog stožera američkih snaga, general Jodl (zapovjednik Wehrmachta), admiral Friedeburg (Kriegsmarine) te Wilhelm Oxenius

¹⁹Mann, 2008, str. 227.

²⁰Isto, str. 224.

²¹Antill, 2005, str. 85.

(Luftwaffe) potpisati bezuvjetnu kapitulaciju Njemačke u 2.41h. Rat je službeno završio 8. svibnja 1945. godine u 23.01h potpisivanjem generala Keitela, admirala Friedeburga i generala Stumpffa unutar Žukovljeva stožera smještenog u Karlhorstu.²²

²²Antill, 2005, str. 86.

3. Poslijeratni Berlin

3.1. Početak prepirki i podjela Berlina

Kapitulacijom nacističke Njemačke završen je sukob koji je, u Europi, trajao 6 godina. Ta pobjeda je bila moguća zbog koalicije Saveznika koji su zanemarili svoje stare antagonizme i ujedinili svoje snage kako bi zaustavili zlo koje je zahvatilo europski kontinent, ali i dijelove azijskog i afričkog kontinenta. No, s krajem rata, zaboravljeni antagonizmi su se počeli ponovno otkrivati. Početke neslaganja uočavamo već tijekom trajanja Konferencije na Jalti, iako dosta slabijeg intenziteta. Neslaganje se pojačalo u proljeće 1945. godine kada započinje utrka za Berlin koja je bila više političkog karaktera nego vojnog. Iako će se, sada već Zapadni saveznici najprije uključiti u utrku, Eisenhower će odustati od tog pothvata uz veliko negodovanje Montgomerija. U utrci će, dakako, pobijediti Staljin, iako s velikim gubitcima. Iako je Berlin bio osvojen 2. svibnja, Zapadni saveznici će ući gotovo dva mjeseca kasnije. Tako će američka vojska stići 1. srpnja, britanska vojska već idući dan²³ dok će Francuzi doći tek u kolovozu.²⁴ Za to vrijeme, Staljinova je tajna služba provodila sve korake kako bi osigurala vlast komunistima u državama Istočne Europe. Takva situacija strašila je Churchilla koji će pisati Trumanu, novom američkom predsjedniku, i tražiti od njega odgodu povlačenja dok se ne osiguraju svi odnosi među Saveznicima.²⁵ Truman će ignorirati Churchillove prijedloge te se odlučuje na povlačenje američke vojske dok se u međuvremena rješava podjela Berlina na 4 dijela kako je dogovoreno na konferenciji na Jalti. Berlin biva podijeljen na sljedeći način: Amerikanci dobivaju jugozapadni dio grada (Kreuzberg, Schöneberg, Neuköllm, Tempelhof, Steglitz i Zehlendorf), Britanci zapadni dio (Wilmersdorf, Charlottenburg, Spandau i Tiergarten), Francuzi sjeverozapadni dio (Reinickendorf i Wedding) te Sovjeti istočni dio grada (Mitte, Weißensee, Lichtenberg, Friedrichshain, Treptow te Köpenick).²⁶ (vidi kartu 1). Granice te podjele u stvarnosti nisu postojale osim pokojeg znaka te je omogućen slobodan prolaz između sektora.

²³Antill, 2005, str. 87.

²⁴Flemming, 2011, str. 79.

²⁵Antill, 2005, str. 87.

²⁶Flemming, 2011, str. 12.

Karta 1. Četiri okupacijske zone unutar Berlina (Izvor: Flemming 2011, str. 19.)

Velika trojica će se još jednom sastati, a kao mjesto konferencije dogovoren je Potsdam, gradić jugozapadno od Berlina. Konferencija je trajala od 17. srpnja do 2. kolovoza, a njoj se trebalo odlučiti o konkretnim savezničkim akcijama prema poraženoj Njemačkoj, što se nije uspjelo dogovoriti na Jaltskoj konferenciji.²⁷ Sastav Velike trojke je bio promijenjen: Harry Truman zamjenjuje Franklina D. Roosevelta, koji je u međuvremenu umro, te Clement Athlee koji zamjenjuje Winstona Churchilla. Jedino je Staljin sudjelovao na sve tri konferencije. Francuska nije sudjelovala niti na Jalti niti u Potsdamu.²⁸ Glavna tri principa, koja su se trebala provesti pod savezničkom okupacijom, uključivala su denacifikaciju njemačkog društva, demilitarizaciju njemačke vojske te demokratizaciju društva, iako se točno nije znalo što taj pojam označava i stvarao je nedoumice među Saveznicima.²⁹ Osim toga, dogovorena je deindustrijalizacija i ukidanje moćnog Koncerna³⁰, ukidanje Nacionalsocijalističke radničke stranke (NSDAP) te iznosi vojnih reparacija. Dotadašnji cilj više nije bila zajednička borba

²⁷Dukovski, 2012, str. 367.

²⁸ Isto, str. 378.

²⁹Flemming, 2011, str 11.

³⁰ CVCE, 2016, str. 6.

protiv nacizma već priprema za poslijeratno doba i podjelu „ratnog plijena“.³¹ Oko pitanja Berlina najvažnija je potvrda podjele grada na četiri okupacijske zone te formiranje Savezničkog kontrolnog vijeća (*eng. Allied Control Council, njem. Allierter Kontrollrat*) 30. kolovoza 1945. godine³², a koje je sada dobiva ovlasti i prava državne vlasti u Njemačkoj.³³ Osim tog vijeća, u gradu je formirano još jedno zasebno tijelo nazvano Saveznička Kommandatura koje je okupljalo 4 glavna gradska zapovjednika. Tijelo je bilo smješteno u Dhalemu, bogatijem predjelu Berlina, koji se nalazio u američkom sektoru grada. Prvi sastanak je održan 11. srpnja 1945. godine.³⁴ Već sljedeće godine, SAD predlaže plan ekonomske unifikacije okupiranih zona. Iako će Francuska i SSSR odbiti takav prijedlog, Britanci ga pozdravljaju te se odlučuju na povezivanje koje će se izvršiti u prosincu iste godine. Time je stvorena tzv. *Bizone*.³⁵ Francuska će se, kroz par godina, odlučiti na povezivanje čime se 1. kolovoza 1948. godine formira tzv. Trizone. Savezničko kontrolno vijeće će, zbog neslaganja bivših Saveznika, prestati s radom u ožujku 1948. godine, a isto tako i *Kommandatura* u lipnju iste godine.

Za razliku od Franklina D. Roosevelta, koji je bio demokrat te je bio vrlo sličan političkom djelovanju Woodrowa Wilsona, američkog predsjednika koji je vodio Parišku mirovnu konferenciju, njegov zamjenik Harry Truman bio je čista suprotnost. Na konferenciji u Potsdamu želio je pokazati američku moć rekavši Staljinu kako posjeduju atomsku bombu koju će iskoristiti u ratu s Japanom. Ideja američkog izolacionizma je bila zaboravljena. Sjedinjene Američke Države, nakon Drugog svjetskog rata, nisu htjele prepustiti Europu Sovjetskom savezu. Zbog straha od pretjeranog širenja komunizma u državama zapadne Europe, pošto su komunisti već bili na vlasti u nizu zemalja: Mađarskoj, Rumunjskoj, Bugarskoj, Poljskoj itd., nastati će Trumanova doktrina koju je prezentirao sam Truman tijekom govora američkom Kongresu 12. ožujka 1947. godine. Njome je određena američka vanjska politika tijekom trajanja hladnog rata. Glavna odlika doktrine bila je borba protiv širenja komunizma. Time se definirala uloga SAD-a kao „branitelja slobodnog svijeta“ od „sovjetske agresije“. Putem nje, SAD je osigurao legitimnost aktivizma na europskom tlu tijekom hladnog rata.³⁶ Druga odlika doktrine bio je Marshallov plan ili Europski program obnove (*eng. European Recovery Program, ERP*), program pomoći zemljama Europe kako bi se održala ekonomska stabilnost

³¹ Isto.

³² CVCE, 2016, str. 9.

³³ Dukovski, 2012, str. 368.

³⁴ Flemming, 2011, str 12.

³⁵ CVCE, 2016, str. 9.

³⁶ CVCE, 2016, str. 6.

na kontinentu, ali prvenstveno u Njemačkoj. Putem programa, SAD je prvenstveno htio riješiti problem nacionalne hiperprodukcije, dok je usmjerenost na Europu bila politički motivirana i u skladu s novom doktrinom. Sovjetske pretenzije na ostatak Europe i širenje njihovog utjecaja glavni su faktori i ovog programa pa se, kroz osvajanje novog tržišta i borbom protiv siromaštva i gladi sprječava staljinizacija.³⁷ Tvorac programa je general George C. Marshall. On će, u svom govoru održanom 5. lipnja 1947. godine na Sveučilištu Harvard u Cambridgu, smještenom u američkoj saveznoj državi Massachusetts, predložiti odobravanje ekonomske i financijske pomoći državama Europe. Zapadni saveznici pozdravili su novi program, dok će, iako je također bio pozvan, Vjačeslav Molotov, sovjetski ministar vanjskih poslova, odbiti program uz obrazloženje kako ne žele nikakvu internacionalnu kontrolu i opozicijsku ekonomsku pomoć za Njemačku. Suprotstavljeni svjetonazori, između sada već polako stvorenog Zapadnog i Istočnog bloka, polagano ulaze u ozbiljnu fazu izbivanja mogućeg sukoba. Američka pomoć najviše je korištena za kupovinu potrepština kojih nije bilo u Europi, prvenstveno hrane i poljoprivredne kulture, građevinskog materijala, alata te industrijskih strojeva. Politička važnost Marshallovog plana se ne može precijeniti jer je putem njega SAD stvorio novo tržište za širenje svoga utjecaja. Program je nesumnjivo oružje hladnog rata kojim je Europa uvedena u doba konzumerizma simboliziranog Coca-Colom i hollywoodskim filmovima.³⁸ Kao sovjetski odgovor na američku vanjsku politiku će Andrej Zdanov, član KPSS-a i Staljinova desna ruka, nagovoriti članice pripadnice Kominforma (Informacijski biro) da odobre doktrinu prema kojoj je svijet bio podijeljen na dva nespojiva bloka: imperijalistički i antidemokratski blok vođen od strane SAD-a te antiimperijalistički i demokratski blok vođen od strane SSSR-a. Time je formirana Zdanova doktrina kao direktan odgovor na Trumanovu doktrinu. Svijet tako 1947. godine postaje bipolarni, podijeljen između dvaju različitih blokova.

Glede političkog života u gradu, biva vraćeno višestranačje, ali s ograničenim mogućnostima. S krajem nacističkog režima i početkom savezničke okupacije, u gradu, ali i općenito u Njemačkoj, je omogućeno stvaranje političkih stranaka. Sovjetska odredba broj 2 dozvoljavala je glavnom zapovjedniku sovjetskih snaga maršalu Georgiju Žukovu formiranje stranaka u lipnju 1945. Kroz nekoliko dana formirat će se Komunistička partija Njemačke (*eng. German Communist Party, njem. Kommunistische Partei Deutschlands, KPD*) od grupe komunista predvođene Wilhelmom Pieckom i Johannesom R. Becherom. Zanimljiva je činjenica kako je, iako je KPD formalno nastao u lipnju 1945. godine, postojala grupa

³⁷ Isto, str. 7.

³⁸ Isto, str. 8.

komunista već tijekom posljednjih dana bitke za Berlin. Ta grupa, nazvana Ulbrichtova grupa, prema vodi Walteru Ulbrichtu, provodila je sve mjere kako bi se rekonstruirao Berlin. Kako su ostali Saveznici tek kasnije došli u grad, to je Ulbrichtovoj grupi omogućilo nesmetani rad u stvaranju političkih uvjeta za dolazak komunista na vlast. Grupa je imala za cilj postavljanje svojih ljudi na važne pozicije u gradskom Vijeću. Time su htjeli izbjeći zauzimanje svih važnih pozicija kako bi izbjegli konfrontacije sa Zapadom, ali su postigli mogućnost utjecaja na politički razvoj Berlina. Poznata je rečenica koju je Ulbricht često ponavljao: „Mora izgledati demokratsko, ali mi moramo imat sve u našim rukama.“³⁹ Jedan od članova grupe, Kurt Maron zauzeo je mjesto dogradonačelnika što je omogućilo da lako utječe na trenutnog gradonačelnika grada, Arthura Wenera, koji nije imao iskustva u političkom životu. Dakako, to se nije sviđalo Saveznicima jer nije bilo u skladu s odrednicama Jaltke konferencije gdje je dogovoreno kako se državama mora omogućiti pravo na samoodređenje.⁴⁰ Dakako, Berlin nije bio jedini slučaj ovakvog načina dolaska na vlasti pošto su komunisti to provodili i u osvojenoj Austriji i Mađarskoj.

Druga stranka koja se ponovno formirala bila je Socijaldemokratska stranka Njemačke (eng. *German Social Democratic Party*, njem. *Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD*). To je učinio Otto Grotewohl, predsjednik stranke, dana 15. lipnja 1945. Stranka je svoj program zasnovala na „demokratizaciji države i društva“ i „socijalizaciji ekonomije“⁴¹.

Stranke koje su bile poprilično nove u političkoj sferi bile su Kršćansko-demokratska unija Njemačke (eng. *Christian Democratic Union*, njem. *Christlich-Demokratische Union, CDU*), osnovana 26. lipnja 1945. godine te Liberalno demokratska partija (eng. *Liberal Democratic Union*, njem. *Liberal-Demokratische Partei Deutschlands, LDP*). Iako nove, svoje programe zasnivale su na programima prijašnjih stranaka. Tako je CDU temeljio svoj program na tradiciji Centra (eng. *Catholic Centrist Party*, njem. *Zentrum*), katolički orijentirane stranke, a LPD na programu Demokratske narodne stranke (eng. *Democratic People's Party*, njem. *Demokratische Volkspartei, DVP*) i Njemačke demokratske stranke (eng. *German Democratic Party*, njem. *Deutsche Demokratische Partei, DDP*).⁴² U prosincu 1948. godine nastaje Slobodna demokratska stranka (eng. *Free Democratic Party*, njem. *Freie Demokratische Partei*) predvođena Theodorom Heussom.⁴³

³⁹Flemming, 2011, str. 13.

⁴⁰ CVCE, 2016, str. 4.

⁴¹Flemming, 2011, str. 14.

⁴²Flemming, 2011, str. 15.

⁴³Dukovski, 2012, str. 400.

Sve navedene stranke kao svoje područje rada obuhvaćale su područje Berlina i Sovjetske zone okupacije iz razloga što predstavnici Zapadne zone okupacije nisu pokazivali interes oko formiranja političkih stranka. Možemo pretpostaviti kako se razlog toga zasniva na činjenici kako su Sovjeti prisutni u Berlinu još od travnja, dok su Zapadni saveznici stigli u grad početkom srpnja stoga im formiranje stranaka nije bio prioritet.

Utjecanje na političku sferu tijekom i nakon rata izašli su na vidjelo kada su se počeli prepoznavati interesi Sovjetskog saveza kroz javno djelovanje stranka. Tako će u studenom 1945. godine predsjednik CDU-a Andreas Hermes i njegov zamjenik Walther Schreiber, koji su se usprotivili imovinskoj reformi prema kojoj su se oduzimali privatni posjedi i prenamijenili se u javne svrhe bez ikakve kompenzacije, biti prisiljeni na ostavku. Isto će se ponoviti za dvije godine kada Ernst Lemmer i Jakob Kaiser zbog odbijanja sudjelovanja u „Narodnom kongresu za jedinstvo i mir“, događaju kojeg su organizirali komunisti, bivaju smijenjeni. Drugi događaj koji je uzburkao politički život u Berlinu bilo je pitanje povezivanja socijaldemokrata i komunista. Veliki broj članova SPD-a smatralo je kako su organizacijske podjele, koje su se dogodile unutar radničkog pokreta, izgubile snagu. Upravo to je razlog zašto je propala Weimarska Republika i zbog čega su nacisti uspjeli doći na vlast 1933. godine i zašto je veliki dio njemačke populacije pa i unutar same Socijaldemokratske strane u Berlinu, bio za povezivanje. No, ta želja je počela slabiti i to vrlo brzo kada su planovi komunista, da dođu do važnih pozicija uz sovjetsku pomoć, postali vidljivi. Otto Grotewohl, koji je bio predsjednik SPD-a unutar Sovjetske okupacijske zone, zanemaruje te činjenice i zajednički s vođom KPD-a Wilhelmom Pieckom povezuje stranke u novu Socijalističku radničku partiju⁴⁴ (*eng. Socialist Unity Party of Germany, njem. Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED*) 21. travnja 1946. godine. Prvu konferenciju održavaju 21.-24. travnja 1946. godine u Admiralskoj palači.⁴⁵ Drugi dio stranke, koji je bio protiv unije s komunistima, će uz pomoć Zapadnih saveznika održati prosvjede, ali samo u Zapadnom sektoru Berlina pošto je u Sovjetskom sektoru prosvjed strogo zabranjen. Strahovi, koje su pokazali članovi SPD-a, pokazali su se opravdanima kada se počeo vršiti politički pritisak na članove SPD-a. Oni su bili uklonjeni sa svojih starih pozicija uz razna izmišljena opravdanja od strane komunista, a neki su završili i u zatvoru. Na njihova mjesta došle su pristalice sovjetskog režima čime se jasno pokazalo političko usmjerenje stranke.⁴⁶

⁴⁴Clay Large, 2001, str. 397.

⁴⁵Flemming, 2011, str. 15.

⁴⁶ Isto.

U kolovozu 1946. godine održali su se izbori za gradsko vijeće koje je imalo ovlasti nad cijelim gradom. To su bili prvi izbori nakon 1932. godine i posljednji izbori unutar ujedinjenog Berlina do 1990. godine.⁴⁷ Saveznici su se pobrinuli kako bi glasovanje bilo slobodno i tajno, no takav scenarij ne nalazimo u istočnom dijelu grada gdje će SED ometati sami tok glasovanja te će zabranjivati sastajanja i razne novine i letke. Prema rezultatima, na glasovanje je izašlo 92.3% birača (muškarci i žene). SPD je pobijedio s 48.7%. Oni pobjeđuju i s najviše glasova u istočnom dijelu grada i to s 43%. CDU je zauzeo drugo mjesto s 22% glasova, dok je SED dobio tek 19.8% glasova. Nakon glasovanja, službene novine SED-a Neues Deutschland (*hrv. Nova Njemačka*) komentirale su kako odluka glasača ne ide u korist političkih i ekonomskih potreba SED-a te posla kojeg su dotad obavili te su rezultat višetjednog djelovanja protiv interesa stranke čime su zapravo negirali rezultate izbora i indirektno tražili provođenje novih.⁴⁸ Iako je izgubio, SED će se zadržati u Gradskom vijeću koje je novoizabrano u prosincu 1948. godine. Kako je ustaljena praksa, pokušali su doći do mjesta i ureda koje su dobili u svibnju 1945. godine djelovanjem Ulbrichtove grupe bez imalo demokratskog legitimiteta. U borbi protiv takvog načina dolaska na vlast žustro su se borili CDU i SPD. Na izborima za gradonačelnika, Sovjeti stavljaju veto na izbor Ernsta Reutera iz razloga što je Reuter bio bivši komunist te je on, za komuniste, bio odmetnik.⁴⁹ Iako nije bio izabran za gradonačelnika, postat će simbol demokratske borbe protiv komunizma u Berlinu.

Osim izbora, koji su se pokazali dosta izazovnima za provest uz sovjetska ometanja, 1948. godina je poprilično važna godina za Berlin pošto su se odnosi između berlinskih saveznika drastično pogoršali, čak do granice rata. Naime, nakon stvaranja i američko-britanskog povezivanja te predstavljanja Marshallovog plana godinu dana ranije, Amerikanci i Britanci predlažu obnavljanje njemačke ekonomije. To su planirali ostvariti kroz radikalnu monetarnu reformu koja je trebala riješiti problem inflacije te pojave crnog tržišta u kojem se prodavala roba koju je bilo nemoguće nabaviti u redovnim trgovinama. Stoga oni 20. lipnja 1948. godine predstavljaju novu valutu. Nova valuta, nazvana njemačka marka (*eng. German mark, njem. Deutsche Mark, DM*) uvedena je u sustav koji je bio pod ingerencijom Zapadnih saveznika, a mijenjala je staru marku Trećeg Rajha (*njem. Reichsmark*) koja je u potpunosti izgubila vrijednost.⁵⁰ Uvođenjem nove valute trgovine su ponovno mogle nabavljati robu dok je crno tržište polagano nestajalo. Iako su se i Sovjeti složili kako je potrebna reforma, nije im se

⁴⁷ Isto, str. 16.

⁴⁸ Isto, str. 17.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ CVCE, 2016, str. 10.

svidjelo uvođenje nove valute u zapadnom dijelu Njemačke, ali i u Berlinu. Stoga će i oni uvesti, samo tri dana kasnije, novu valutu nazvanu istočna marka (*njem. OstMark*) u istočnom dijelu grada. Zbog tog poteza Sovjeta, situacija postaje ozbiljna i počinju se voditi žustre rasprave o tome čija će valuta biti važeća u gradu. Zapadni saveznici branili su svoj stav argumentom kako je sovjetski dio grada namjerno izostavljen iz njihove monetarne reforme jer je tako odlučeno posebnim odlukama koje se tiču upravljanja grada od strane četiriju sila.⁵¹ Sovjetska je strana uvođenje nove valute branila stavom kako Berlin, uključujući i zapadni dio grada, potpada pod sovjetsku ekonomiju te bi se stoga istočna marka trebala koristiti i u zapadnom sektoru grada. Na takav prijedlog su Zapadni saveznici dali zeleno svjetlo ukoliko bi se reforma vodila kroz navođenje i superviziju Savezničkog kontrolnog vijeća, a ne Sovjetske vojne administracije.⁵² Sovjeti će odbiti takav prijedlog jer su kroz reformu htjeli ostvariti političku moć u gradu. Zapadni će se saveznici odlučiti na riskantan potez te počinju s ispostavom novog novca u svom sektoru 25. lipnja. Novac je bio identičan onome od prije, ali s novitetom velikog slova B koje je bilo pečatirano na svim novčanicama. Nova marka, koja se sad popularno počela nazivati zapadna marka (*njem. West-Mark*) biti će zabranjena za korištenje Nijemcima u istočnom dijelu grada, dok je Zapadni sektor pokazao veću dozu „demokratičnosti“ dopuštanjem korištenja i istočne marke. Dana 24. lipnja 1948. godine Sovjeti se odlučuju na radikalni potez i uvode totalnu blokadu grada.⁵³ Svi prilazi cestom, željeznicom i vodenim putem bivaju zatvoreni između Berlina i zapadne zone te niti jedno vozilo nije moglo ući niti izaći iz grada. Uz to, zatvoren je vodovod i isključena je struja. „Prometno i komunikacijski odsječeno od zapadnog dijela Njemačke preko kojega je građanima stizala hrana, lijekovi, odjeća i ogrjev, stanovništvo se, ali i saveznički kontingenti u zapadnom dijelu grada, odjednom našlo u vrlo nezavidnoj situaciji potpune izoliranosti, gladi, moguće epidemije i neimaštine.“⁵⁴ To je bila službena reakcija Sovjeta na monetarnu reformu provedenu u Zapadnoj zoni prije četiri dana, a ujedno i razlog zbog kojeg su bili prisiljeni obustaviti promet kako bi „zaštitili interes populacije i ekonomije Sovjetskog saveza te kako bi spriječili konfuziju nastalu cirkulacijom nove valute.“⁵⁵ Iako su prilazi gradu sada bili službeno blokirani, to nije bio prvi takav slučaj blokiranja. Tijekom nekoliko prijašnjih mjeseci, Sovjeti su zatvarali promet s opravdanjem da je došlo do „tehničkih problema.“⁵⁶ Osim sprječavanja monetarne reforme, Staljin je htio

⁵¹Flemming, 2001, str. 18.

⁵² Isto.

⁵³ Isto, str. 19.

⁵⁴Dukovski, 2012, str. 373.

⁵⁵Flemming, 2011, str. 19.

⁵⁶ Isto.

prisiliti svoje bivše Saveznike da napuste grad s ciljem ponovne unifikacije Berlina, ali pod čitavom sovjetskom upravom. No, Zapadni saveznici nisu htjeli tek tako napustiti grad. Kako je prilaz gradu bio blokiran kopnenim i pomorskim putem, dvoumili su se između napuštanja grada, čime bi prepustili grad u sovjetske ruke ili reagiranja na blokadu gdje bi i najmanje korištenje sile moglo dovesti do sukoba većeg razmjera. Sa samo 22 000 vojnika u gradu naspram 1.5 milijun sovjetskih vojnika⁵⁷ koji su okruživali grad, Zapadni saveznici nisu imali neke realne šanse u vojnom pokušaju deblokade grada. No, pronašao se mogući izlaz iz situacije i to korištenjem zračnog koridora kojeg Staljin nije zatvorio. Na takvu soluciju rješenja berlinske krize odlučuje se zapovjednik američkih zračnih snaga general Lucius D. Clay, koji se dosjetio ideje stvaranja zračnog mosta odnosno opskrbljivanja zapadnog Berlina, putem zrakoplova, svime – od hrane i lijekova do goriva i igračkaka.⁵⁸ General je odmah zatražio od američkog zrakoplovstva sve zrakoplove koji su na raspolaganju za ovu operaciju pošto je ona dobila najveći prioritet (odobrena od samog predsjednika Trumana 26. lipnja 1948. godine).⁵⁹ Na raspolaganje je dobio 2 C-54 Douglas Skymasters, nosivosti do 10t tereta, 102 oštećenih C-47, nosivosti do 3t tereta, britanskih 14 Dakota, koji su britanska verzija američkog C-47 zrakoplova te francuskih 6 Junkers (ratni plijen) i 1 Dakota zrakoplov.⁶⁰ Osim zrakoplova, problem su predstavljali loši ili nepostojeći aerodromi stoga je trebalo pažljivo isplanirati i koordinirati cijeli most. Iako se u početku prevozila količinski mala količina tereta, ona će, do proljeća 1949. godine, porasti do nevjerojatnih 8000t dnevno prevezenog tereta u zapadni dio grada. Korištena su tri glavna koridora: 1. sjeverni, preko Hamburga, za dolazne i odlazne letove, 2. srednji, preko Hannovera, samo za povratne letove iz Berlina i 3. južni, preko Frankfurta, za odlazne letove prema Berlinu (vidi kartu 2).⁶¹ Kako je vrijeme odmicalo, broj zrakoplova se povećavao stoga su intervali između slijetanja i polijetanja postali sve kraći do granice kada, ukoliko bi pilot pogriješio prilikom slijetanja, morao bi odmah poletjeti i njegov bi let bio uzaludan.⁶² Sovjeti su, tijekom zimskih mjeseci, zatvorili i dotok plina zbog čega grijanje postaje veliki problem za stanovnike zapadnog Berlina. Zato nastaje velika potražnja za ugljenom kojeg se također trebalo prevoziti zrakoplovima. Kako bi zrakoplovi ponekad izbacili i male padobrane s slatkišima, djeca su ih počela nazivati *Rosinenbomber*.⁶³ Stare simpatije, koje su postojale prema Sovjetskom savezu, kroz krizu su postepeno nestajale, dok

⁵⁷Dukovski, 2012, str. 373.

⁵⁸Flemming, 2011, str. 22.

⁵⁹Clay Large, 2001, str. 404.

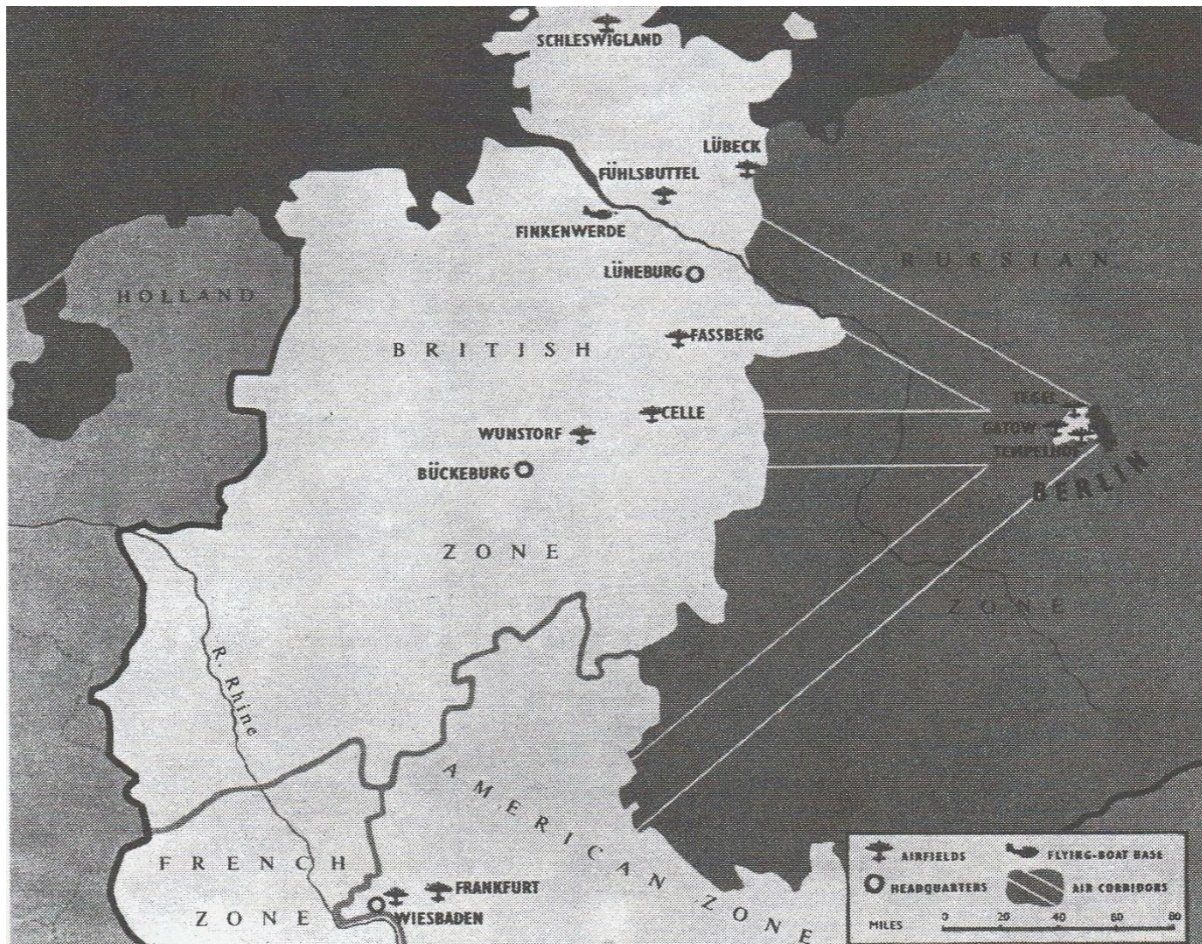
⁶⁰ Isto.

⁶¹Flemming, 2011, str. 22.

⁶² Isto, str. 23.

⁶³Clay Large, 2011c, str. 406.

su se simpatije prema Zapadnim saveznicima razvijale i to u mjeri da se njihova prisutnost u Njemačkoj nije više doživljavala kao okupatorska već kao zaštitnička i prijateljska. Takav stav će stanovnici grada pokazati 9. rujna 1948. godine masovnom demonstracijom ispred Reichstaga koja se poklopila sa pregovorima bivših Saveznika u Savezničkom kontrolnom vijeću. Tog dana, gradonačelnik Berlina Ernst Reuter održati će govor „narodima svijeta“ gdje

Karta 2. Berlinski zračni most (Izvor: Flemming 2011, str. 22.)

poručuje Zapadnim saveznicima kako ne smiju i ne mogu izdati grad i njegove ljude.⁶⁴ U proljeće 1949. godine, Sovjetski je savez počeo pokazivati znakove odustajanja od blokade. Potaknuti tom reakcijom, 4. svibnja će doći do pregovora između američkog i sovjetskog ambasadora u UN-u koji će završiti potpisivanje Sporazuma u New Yorku.⁶⁵ Iako će blokada službeno završiti u noći 12. svibnja 1949. godine, zračni most će se održati do jeseni.⁶⁶ Za vrijeme trajanja Berlinskog zračnog mosta obavljeno je 200 000 letova u Berlin tijekom kojih je prevezeno 1.8 milijuna tona potrepština od kojih je 23% otpalo na hranu.⁶⁷ Berlinska kriza

⁶⁴Flemming, T., 2011, str. 24.

⁶⁵ Isto, str. 25.

⁶⁶Dukovski, 2012, str. 374.

⁶⁷Flemming, 2011, str. 25.

predstavlja veliki neuspjeh Sovjetskog saveza u pokušaju protjerivanja zemalja zapadnog bloka iz Europe, ali i neuspjeh u pokušaju sprječavanja stvaranja nove države. Grad je postao simbolom slobode za Zapad.⁶⁸Tijekom trajanja zračnog mosta Zapadni saveznici ostvarili su političku, ali i kulturnu supremaciju nad SSSR-om. Dovođenje „zapadnjačke“ robe, čime je nastavljeno uvođenje stanovništva u doba konzumerizma, započeto kroz provođenje Marshallovog programa, zapadne sile, a naročito SAD, sklopile su novi savez s njemačkim narodom koje će pozitivno utjecati na daljnji razvoj zapadnog dijela grada. Nakon blokade, politička podjela grada postala je realan scenarij.

Nakon postignute pobjede u berlinskoj krizi te pobjedi CDU-a na izborima održanim u prosincu 1948. godine, nastavljeno je ostvarivanje planova stvaranja Zapadne Njemačke, koje je započeto najprije kroz stvaranje tri zone, a zatim kroz provođenje monetarne reforme. Na sastanku održanom 20. travnja – 2. lipnja 1948. godine donesena je odluka o formiranju njemačkog parlamentarnog vijeća čiji su se članovi birali iz saveznih država (*njem. Länder*).⁶⁹Dana 23. svibnja 1949. godine biva objavljen Temeljni zakon (*eng. Basic Law, njem. Grundgesetz*) čime je stvorena legalna osnova za novu državu.⁷⁰Dana 1. rujna 1948. godine parlamentarno vijeće započelo je s radom u Bonnu. Za predsjednika vijeća izabran je Konrad Adenauer, iz redova CDU-a, koji će voditi i stvoriti zakone koji će postati Ustav nove Savezne Republike Njemačke (*eng. Federal German Republic, njem. Bundesrepublik Deutschland, BRD*). Nakon provedenog referenduma, provedeni su izbori unutar tri zone. Za glavni grad izabran je Bonn. Novoizabrani kancelar nije htio da središte nove države bude u Berlinu zbog njegove povijesti. On je povezivao Berlin i Prusku sa svime što nije podnosio: socijalizam, ekstremni nacionalizam, materijalizam i protestantizam. Takvog stava bila je i većina građana Zapadnog Berlina koji su bili katolici te su, kao i sam Adenauer, smatrali Berlin poganskim gradom.⁷¹ Drugi razlog napuštanja Berlina bio je sovjetski utjecaj kojeg su se građani Berlina htjeli riješiti pošto je svima blokada grada ostala duboko ukorijenjena u sjećanju. Za titulu novog glavnog grada dvoumilo se između gradova Bonn i Frankfurt. Frankfurt, koji je bio u američkoj zoni, je bio previše impozantan, dok je Bonn, smješten u britanskoj zoni, bio grad srednje veličine. Osim toga, ideju izbora Bonna podržali su savezna država Rhineland – Westphalia te Britanci. Vijeće će 10. svibnja 1949. godine provesti glasovanje čiji rezultat je

⁶⁸ CVCE, 2016, str. 10.

⁶⁹ CVCE, 2016, str. 10.

⁷⁰ Clay Large, 2001, str. 412.

⁷¹ Isto.

bio 33 glasa protiv, 29 za Bonn.⁷² Naposljetku, Bonn je izabran jer nije imao povijesnu pozadinu. Zapadni Berlin postao je savezna država, ali je ostao pod kontrolom Saveznika. Zapadna Njemačka smatrala se jedinim zakonitim nasljednikom Trećeg Rajha, koji je prestao postojati nakon kapitulacije u svibnju 1945. godine. Dana 14. kolovoza 1949. godine biva izabrana prva Savezna skupština Zapadne Njemačke (*njem. Bundestag*).⁷³ Izbori za Bundestag potvrdili su Konrada Adenauera kao pobjednika nad socijalistima vođenim Kurtom Schumacherom. Adenauer će postati prvi kancelar Savezne Republike Njemačke dok će za predsjednika države, što je bila čisto titula, biti izabran Theodor Heuss, vođa FDP-a.⁷⁴ Ustav Savezne Republike Njemačke inauguriran je 12. rujna.⁷⁵ Kao što je to postao uobičajen scenarij, očekivala se sovjetska reakcija, koja je ovaj put bila izrazito brza. Dana 30. svibnja se skupština njemačkog naroda (sastavljena u potpunosti od članova SED-a) proglasila vijećem njemačkog naroda. Ista skupština će se 7. listopada 1949. godine proglasiti Privremenom narodnom skupštinom Demokratske Republike Njemačke (*eng. German Democratic Republic, njem. Deutsche Demokratische Republik*) sa Wilhelmom Pieckom kao njezinim predsjednikom.⁷⁶ Istočna Njemačka će se formalno osnovati tek u svibnju 1955. godine.⁷⁷

S podjelom grada i jedna i druga strana su htjele naglasiti blokovsku razliku koja je sad bila u najvišem stadiju. Ideološka diferencijacija započela je preimenovanjem ulica grada. Tako će građani Istočne Njemačke nadjenuti svojim ulicama imenima onih pojedinaca koji su važni za ideologiju. Istaknuti ćemo najvažnije: preimenovanje starog trga Bülowplatz, koji je u nacističko doba nazvan trg Horst Wessel, u trg Rose Luxemburg, preimenovanje Wilhelmove ulice u ulicu Otta Grotewohla, preimenovanje Lothringerove ulice u ulicu Wilhelma Piecka te preimenovanje Schlossplatz-a u trg Marxa i Engelsa.⁷⁸ U zapadnom Berlinu ističe se preimenovanje avenije Kronprinz u aveniju Clay po generalu Luciusu D. Clayu. Za razliku od istočnog Berlina, zapadni Berlin je zadržao imena brojnih njemačkih vojnih zapovjednika kao Hindenburg, Motke i Roon.⁷⁹ No, Sovjeti su otišli jedan korak dalje te unutar parka Treptow napravili vojni spomenik 8. svibnja 1949 godine. Glavna odlika spomenika je kip ruskog

⁷²Clay Large, 2001, str. 414.

⁷³*Povijest 17: Predvečerje rata i Drugi svjetski rat*, 2007, str. 580.

⁷⁴Clay Large, 2001, str. 412.

⁷⁵*Povijest 17: Predvečerje rata i Drugi svjetski rat*, 2007, str. 581.

⁷⁶Isto.

⁷⁷Isto, str. 582.

⁷⁸Clay Large, 2001, str. 415.

⁷⁹Isto, str. 416.

vojnika koji stoji na mramornom postolju uzetom iz Hitlerove Rajhske kancelarije.⁸⁰ U blizini spomenika nalazi se groblje sa 3 200 vojnika Crvene armije koji su poginuli u bitci za Berlin.⁸¹

⁸⁰Clay Large, 2001, str. 418.

⁸¹Isto, str. 419.

3.2. Berlin 1950-ih i izgradnja zida

S ulaskom u novo desetljeće, natjecanja koja su započela kroz ideološku borbu su nastavljena, ali sad započinje, prema riječima sovjetskog vođe Hruščova, „ekonomska borba između kapitalizma i socijalizma kako bi se vidjelo koji sistem može stvoriti bolje materijalne uvjete.“⁸² Za razliku od Zapadne Njemačke koja je postala prozapadna kroz politički, ekonomski i vojni sustav, Istočna Njemačka je postala prva država tzv. narodne demokracije čiji je uzor bio politički sustav SSSR-a.⁸³ Odlike političkih sustava odrazit će se i na razvoj obiju strana grada. U istočnom dijelu grada naglasak je bio na izgradnji socijalističkog grada i socijalističkog sustava stanovanja.⁸⁴ To će se posebno istaknuti u izgradnji Staljinove avenije široke 80 m i duge 3 km, sa zgradama visokim 6 do 7 katova, koja je povezivala Aleksandrov trg s Frankfurtskim vratima.⁸⁵ Projekt je vođen od strane Hermanna Henselmanna, a radovi su započeli 1952. godine. Nakon završetka izgradnje, avenija je postala najpopularnija i najpoželjnija lokacija za stanovanje. Apartmani s privatnim kupaonicama, centralno grijanje i parketi u prostorijama samo su poneki detalji koji su privlačili ljude, a čime su se Sovjeti nadmetali s drugom stranom grada.⁸⁶ Nakon Staljinove smrti 1953. godine, avenija biva preimenovana u avenija Marxa i Engelsa po nalogu Hruščova 1961. godine.⁸⁷

Dok je Istočni Berlin uživao u rekonstrukciji i pozornosti od strane Moskve, Zapadni Berlin se našao u ekonomski lošoj situaciji. Iz razloga što su prekinute trgovačke veze koje je zapadni dio grada imao u istočnom, grad nije zadovoljavao uvjete s kojim bi se mogao natjecati s istočnim Berlinom.⁸⁸ Dok se Zapadna Njemačka ekonomski naglo razvijala, kako bi povratila status ekonomske sile u Europi, zapadni Berlin je propadao. U gradu je zavladao nezaposlenost uzrokovana lošom stopom proizvodnje zapadnoberlinskih tvornica. Razlog velikim razlikama između dvaju gradova leži u činjenici da je istočni Berlin postao glavni grad Istočne Njemačke dok je zapadni Berlin ostao u sjeni Bonna koji se počeo ubrzano razvijati. Kako bi se spriječila situacija u gradu, 1950. godine zapadni Berlin biva proglašen izvanrednim područjem zbog čega će mu se dodijeliti 60 milijuna DM pomoći.⁸⁹ Pomoć biva proširena 1953. godine fondom

⁸²Flemming, 2011, str. 47.

⁸³Dukovski, 2012, str. 401.

⁸⁴Flemming, 2011, str. 47.

⁸⁵Clay Large, 2001, str. 420.

⁸⁶Flemming, 2011, str. 47.

⁸⁷Clay Large, 2001, str. 421.

⁸⁸ Isto, str. 417.

⁸⁹ Isto.

pomoći Berlinu (*eng. Berlin aid, njem. Berlinhilfe*), a 1955. su se građanima omogućile porezne olakšice i povećanja dohotka.⁹⁰ Kroz takav sustav pomoći, zapadni Berlin će se ponovno oporaviti te će moći konkurirati ostatku Zapadne Njemačke. Još jedna metoda ekonomskog spasa bilo je ekonomsko čudo, kako su ga nazivali u Zapadnoj Njemačkoj, Volkswagen Beetle. Od obnovljenih građevina se ističe hotel Kempinski, koji je u potpunosti obnovljen novčanim sredstvima iz Marshallova plana.

S postupnim razvitkom Zapadne Njemačke, njezin istočni susjed počeo je strahovati zbog atrakcije zapadnog Berlina. To će biti razlog zbog kojeg će istočni Berlin poduzeti mjere kako bi se ograničio kontakt sa Zapadom. Godine 1952. režu se telefonske linije prema zapadu, a godinu dana kasnije ukidaju se autobusne i tramvajske linije. Politika agrarne kolektivizacije, nacionalizacija industrije te postavljanje nerealnih produktivnih normi uz smanjenje plaća radnicima samo su dio politike koju je provodio Walter Ulbricht kako bi što više izolirao grad. Nezadovoljni kvalitetom života u gradu veliki se broj istočnih Nijemaca odlučilo na selidbu u zapadni Berlin. Samo u drugoj polovici 1952. godine 48,831 građanin napustio je Istočnu Njemačku, dok će se taj broj u prvom kvartalu 1953. godine povećati na 84,034 građana od kojih je 1,836 njih bilo učlanjeno u SED-u.⁹¹ Većinom se radilo o mladim i educiranim osobama koje država nije smjela izgubiti. Reforme koje je Ulbricht počeo provoditi nisu bile u dogovorene s Moskvom što je definitivno zasmetalo središnjicu SSSR-a zbog čega se počelo razmišljati o provođenju nove reforme u DDR-u, ali i o Ulbrichtovoj zamjeni. Taj zadatak dobio je Lavrenti Beria, voditelj sovjetske tajne policije NKVD. On je planirao provesti odgodu agrikalne kolektivizacije te forsirati industrijalizaciju. Kao moguću zamjenu za Ulbrichta, Beria se dvoumio između Wilhelma Zaisera ili Rudolfa Herrnstadta. Početkom lipnja Ulbrichtu je poslana uputa da opozove svoje ekonomske reforme ili da se suoči s posljedicama.⁹² Ulbricht se nije dao zastrašiti te će 16. lipnja povećati norme radnika za dodatnih 25% uz upozorenje ukoliko radnik ne uspije dostići normu, slijedi mi smanjenje plaće do 35%. U međuvremenu, 13. lipnja 1953. se mala grupa radnika odlučila na štrajk. Dana 16. lipnja dvjestotinjak radnika, koji su radili na Staljinovoj aveniji, odbacili su svoj alat i uputili se prema zgradi Ministarstva (*eng. House of Ministries, njem. Haus der Ministerien*) u Leipzigerovoj ulici.⁹³ Tijekom svog hoda prema centru Berlina, sve više i više radnika im se pridružilo. Zahtijevali su smanjenje normi koje je Walter Ulbricht nedavno postavio. Osim toga,

⁹⁰Clay Large, 2001, str. 417.

⁹¹ Isto, 2001, str. 425.

⁹² Isto, 2001, str. 426.

⁹³Flemming, 2011, str. 32.

među radnicima su se čuli i zahtjevi za slobodnim izborima, a neki su tražili i ostavke trenutne vlade.⁹⁴ Tražili su od Ulbrichta i Grotewohla da izađu pred njih te da s dogovore oko njihovih zahtjeva.⁹⁵ Dvojac se odlučio na bijeg te su se iskrali sa stražnje strane zgrade. Kako je masa shvatila da su predstavnici vlade pobjegli, pozvali su na generalni štrajk koji bi se održao odmah sutra. No, nije postojala jedinstvena ideja zašto bi se štrajk trebao održati: treba li se održati zbog ekonomskih reformi ili zbog protjerivanja Ulbrichta i ostatka njegove vlade ili pak iz želje da se svrgne komunistički režim te se provede unifikacija Njemačke.⁹⁶ Iz tog razloga, nije se znalo hoće li ikoga biti sljedeći dan. Vlada je odlučila zabraniti ikakvu diskusiju o štrajku putem medija. Iako je padala hladna kiša te je javni prijevoz bio ukinut⁹⁷, u srijedu ujutro, 17. lipnja 1953. oko 60 000 ljudi se okupilo ispred zgrade Ministarstva. Na putu prema Zgradi, radnici su vikali slogane usmjerene protiv Ulbrichta, a neki su pjevali zabranjenu njemačku himnu koja je pozivala na jedinstvo, zakon i slobodu.⁹⁸ Među radnicima je bilo i onih koji su radikalni pa su skinuli crvenu zastavu s Brandenburških vrata i zapalili ju. Ovaj put, osim ukidanja normi, radnici su se borili i za slobodne izbore te Ulbrichtovu ostavku.⁹⁹ Osim u Berlinu, radnici su se okupili diljem DDR-a. Prosvjed u samom Berlinu podržalo je oko 300 000¹⁰⁰-400 000¹⁰¹ radnika. Tijekom dana, okupljeni radnici su postali nasilniji te su razbijali prozore i prevrtali aute. Kao reakciju na započeto nasilno ponašanje, Ulbricht je pozvao u pomoć Moskvu na što su oni odmah odgovorili. U grad su poslani tenkovi i proglašeno je stanje uzbune. Iako je bilo hrabrih i odvažnih koji su se usudili bacati kamenje na pridošle T-34-85 tenkove, tenkovi su ubrzo otvorili vatru na okupljene demonstrante. Osim tenkova, pojavila se i istočnonjemačka policija koja je počela tući demonstrante s palicama. Kada je pala noć, na ulicama su se nalazili samo policajci koji su održavali strogi red. Iako je u početku Ulbrichtov odlazak s vlasti bio siguran, dolazak sovjetskih tenkova ga je održao na vlasti jer Moskva nije htjela riskirati promjenu vlasti.¹⁰² 267 osoba poginulo je tijekom lipnja u DDR-u od kojih 21 osoba u Berlinu. Uhićene su 4,493 osobe od kojih je 200 pogubljeno, a 1,400 osuđeno na doživotni zatvor.¹⁰³ Tijekom svih ovih događanja, koji su se odigrali u Istočnoj Njemačkoj, Zapadna Njemačka nije reagirala. Zapadni saveznici su protestirali protiv krvavih događaja u Berlinu, ali su izbjegavali

⁹⁴Clay Large, 2001, str. 426.

⁹⁵Flemming, 2011, str. 32.

⁹⁶Clay Large, 2001, str. 427.

⁹⁷ Isto, str. 428.

⁹⁸ Isto.

⁹⁹Flemming, 2011, str. 32.

¹⁰⁰*Povijest 18: Poslijeratno doba (1945. – 1985)*, 2007, str. 620.

¹⁰¹Clay Large, 2001, str. 428.

¹⁰²Flemming, 2011, str. 33.

¹⁰³Clay Large, 2001, str. 430.

vojnu intervenciju. S jedne strane, bojali su se Sovjeta i nisu se htjeli dovesti u situaciju kao 1948. godine. S druge strane, u to doba vodio se Korejski rat, što je razlog američke pasivnosti na događaje u Istočnoj Njemačkoj. Što se tiče samih građana zapadnog Berlina, oni su bili zgroženi događajima tijekom lipnja, stoga će, u znak komemoracije, preimenovati bulevar koji prolazi kroz Tiergarten u Ulicu 17. Lipnja, čime je nastavljeno natjecanje u preimenovanju ulica.

Nastankom Istočne i Zapadne Njemačke stvaraju se i odrednice njihove vanjske politike. Prva odrednica koja je definirala njezin vanjskopolitički put je pristupanje Sjevernoatlantskom savezu (*eng. North Atlantic Treaty Organisation*) 5. svibnja 1955. godine¹⁰⁴ kada Zapadna Njemačka postaje suverena država. Želja za ponovnim naoružanjem nekadašnjeg neprijatelja bila je ubrzana nedavnim Korejskim ratom (1950. – 1953.). Zbog straha od širenja komunizma, Saveznici su smatrali kako je ovakav korak bio nužan. Da bi se stvorila protuteža novom Savezu i ulasku Zapadne Njemačke, pošto su bili ustrašeni zbog ponovnog naoružanja Zapadne Njemačke, Sovjetski savez će stvoriti tzv. Varšavski pakt čije su članice bile socijalističke zemlje, a od 1955. godine i Istočna Njemačka.¹⁰⁵ Druga odrednica koja je definitivno označila novi put Zapadne Njemačke je Hallsteinova doktrina koja je dobila ime po ministru vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke. Prema toj doktrini bi Zapadna Njemačka smatrala činom neprijateljstva političko i državno priznanje Istočne Njemačke od strane nekomunističkih zemalja jer bi se time potvrdila podjela zemlje.¹⁰⁶ Ova doktrina će bit valjana sve do kraja 60-ih kada je na vlasti kancelar Willy Brandt. Istočnonjemački odgovor na Hallsteinovu doktrinu bila je Ulbrichtova doktrina koja se nije pretjerano razlikovala od svoje protuteže. Ulbrichtovom doktrinom je članicama Varšavskog pakta zabranjena uspostava diplomatski odnosa sa Zapadnom Njemačkom ukoliko Zapadna Njemačka prije toga ne prizna Istočnu Njemačku. Također, prema ovoj doktrini Istočna Njemačka se smatrala jedinom legitimnom njemačkom državom.

Vanjske politike obiju država, usmjerene jedna protiv druge, nastavak su blokovskog, nenaoružanog sukoba koji je započeo netom poslije završetka Drugog svjetskog rata, a nastavio se početkom 50-ih godina 20. stoljeća kroz propagandni rat. Još jedna sfera sukoba, koja je definitivno označila povijest Berlina, je špijunski rat koji je posebno dobio na značaju zaoštavanjem odnosa između blokova tijekom hladnog rata. Kako još nije postojala

¹⁰⁴CVCE, 2016, str. 12.

¹⁰⁵Isto.

¹⁰⁶Dukovski, 2012, str. 456.

odgovarajuća tehnologija, kao primjerice sateliti, kojim bi se iz zraka snimio neprijateljski prostor, Berlin je poslužio kao žarište špijunaže jer je, do izgradnje Zida, bilo lako pješice prijeći iz jednog dijela grada u drugi. U tom ratu sudjelovale su sovjetska (*rus. Komitet gosudarstvennoi zopasnosti, KGB*)¹⁰⁷, američka (*eng. Central Intelligence Agency, CIA*), britanska (MI6), zapadnonjemačka (Organisation Gehlen)¹⁰⁸ i istočnonjemačka (STASI) tajna služba. CIA je bila smještena u predgrađu Dahlem, blizu američkog Glavnog stožera, MI6 zgradi Reichssportfeld-a, izgrađenog su sklopu Olimpijskog centra¹⁰⁹ dok su se Sovjeti smjestili u Karlshorstu.¹¹⁰ Samim početkom 50-ih godina, broj špijuna u Berlinu narastao je do oko 800 ljudi¹¹¹, a poslije radničke pobune 17. lipnja 1953. godine, taj broj se vrtoglavo povećao. Berlin je uz Beč, koji je također bio podijeljen na 4 okupacijske zone 1945. godine, imao najveći broj špijuna koji su duboko infiltrirali sustav pa ih se moglo naći u poslovima koji su varirali od domara do istraživača na institutima.¹¹² Kako je primarni cilj špijunaže bio dolazak do informacija, nisu se birala sredstva dolaska do njih. To je uključivalo vojno i ekonomsko špijuniranje neprijatelja, tajni zadaci provedeni na neprijateljskom teritoriju pa čak i do otmica, koje su često provodili sovjetski agenti.¹¹³ Američka strana se, također, nije bojala posegnuti za raznim načinima dobivanja informacija. Valja istaknuti zajednički pothvat američke i britanske tajne službe koji su u proljeće 1954. godine¹¹⁴ započeli sa izgradnjom dugačkog tunela s ciljem presretanja informacija kroz podzemni kabel kojeg su Sovjeti postavili u istočnom Berlinu. Kako su sve informacije, koje su se razmjenjivale između Moskve i Beča, prolazile kroz Berlin, ovo je bila izuzetno važna operacija za CIA-u i MI6. Izgradnja je potrajala do 1955. kada Britanci obavljaju svoj dio posla i postavljaju najsofisticiraniju oprema za prisluškivanje.¹¹⁵ Iako su Amerikanci i Britanci smatrali ovaj pothvat najvećim događajem u povijesti špijunaže, Sovjeti su bili upoznati sa cijelom situacijom. Naime, unutar britanske tajne službe djelovao je dupli agent pod imenom George Blake, koji je kroz cijeli proces planiranja i izgradnje tunela izvještavao Sovjete o tunelu. Kako su bili svjesni prisluškivanja, sovjetski službenici se davali lažne informacije kako bi zavarali svog neprijatelja. Kako bi spriječili daljnja prisluškivanja, odlučilo se razotkriti neprijatelja javnosti i tim načinom ga osramotiti

¹⁰⁷Clay Large, 2001, str. 432.

¹⁰⁸Isto, str. 434.

¹⁰⁹Flemming, 2011, str. 37.

¹¹⁰Clay Large, 2001, str. 432

¹¹¹Flemming za brojku od 800 ljudi smatra ukupnim brojem svih špijuna situiranih u Berlinu dok Clay Large navodi da se radi o 800 pripadnika sovjetske tajne službe.

¹¹²Flemming, 2011, str. 37.

¹¹³Isto, str. 38.

¹¹⁴Isto.

¹¹⁵Clay Large, 2001, str. 437

pred cijelim svijetom. No, KGB je htio to prikazati kao slučajan pronalazak tunela stoga su tražili načine kako to ostvariti. Prilikom obilnih kiša u proljeće 1956. stvorile su se poplave, što je postao idealan alibi za razotkrivanje tunela. Tunel je službeno „otkriven“ 22. travnja 1956. godine kada je otkrivena tajna prostorija s visoko tehnološki razvijenom opremom koju ni KGB ni lokalni Stasi nije posjedovao. Markus Wolf, jedan od najboljih agenata Stasija¹¹⁶, koji je taj dan bio u timu koji je razotkrio tunel, napisao je u svojim memoarima kako istočnonjemačka tajna služba nije bila upoznata s prisluškivanjem dok je KGB cijelo vrijeme znao.¹¹⁷

Događaj koji je zasigurno označio kraj 50-ih godina 20. stoljeća bio je Hruščovljev ultimatum od 27. studenog 1958., kojeg je uputio Zapadnim saveznicima i tražio njihovo napuštanje zapadnog Berlina kako bi on mogao ponovno postati slobodan grad, ali unutar Demokratske Republike Njemačke. Iako je sam Hruščov bio svjestan nerealnosti njegovog zahtjeva, smatrao je kako odlazak Amerikanaca, Britanaca i Francuza ne bio narušio međunarodne odnose već bi ih samo poboljšao.¹¹⁸ Svoj ultimatum temeljio je na postavkama Postdamske konferencije gdje je zajednički donesena odluka o demilitarizaciji neprijatelja.¹¹⁹ Samo 10 godina nakon završetka rata, Zapadna Njemačka se počela ponovno naoružavati čime je prekršila prijašnju donesenu odluku. Ukoliko Zapadni saveznici ne bi odgovorili na zahtjeve Moskve unutar 6 mjeseci, SSSR bi potpisao posebni sporazum s Istočnom Njemačkom kojoj bi prenio sve ovlasti u istočnom Berlinu.¹²⁰ To bi značilo, ukoliko Walter Ulbricht procijeni da je potrebno, postoji mogućnost ponovne uspostave berlinske blokade, uključivši i zračni koridor. Zapadni saveznici, a naročito SAD, nisu imali namjeru boriti se za Berlin.¹²¹ Iako im je Berlin poslužio kao prva linija za obavljanje špijunskih operacija, nije bio od strateške važnosti za obranu Europe. No, nakon završetka prve blokade, grad je zaslužio status političkog simbola borbe protiv komunizma i ustrajnosti Zapada da ne podliježe prohtjevima Istoka. Uz daljnje Hruščovljeve provokacije, SAD odlučuje kako neće odustati od Berlina iako je postojala mogućnost atomskog rata. Zapadne sile će odgovoriti ultimatumu sa zahtjevom održavanja stanja *status quo* uz pristanak na održavanje sastanka na kojem bi razgovarali o Berlinu. Sastanak će se održati na ljeto 1959. godine u Ženevi. Hruščov je povukao ultimatum. Unatoč višemjesečnim pregovaranjima, nije donesena nikakva odluka koja bi riješila pitanje Berlina. Jedini produkt sastanka je posjeta Hruščova SAD-u u rujnu 1959. godine gdje su on i američki

¹¹⁶Clay Large, 2001, str. 433.

¹¹⁷Isto, str. 437.

¹¹⁸Flemming, 2011, str. 54.

¹¹⁹Carmichael, 2016, str 1.

¹²⁰Flemming, 2011, str. 54

¹²¹Clay Large, 2001, str 438.

predsjednik Eisenhower vodili razgovore jedan na jedan.¹²² Eisenhower je smatrao kako je problem Berlina pitanje koje se odnosi ne samo na američku vladu već i na cijeli američki narod. Osim toga, tvrdio je kako, kada se riješi situacija s Berlinom, obje zemlje mogu započeti razgovore usmjerene ka očuvanju svjetskog mira. Hruščovu, iako se složio s predsjednikom, nije bio jasna činjenica kako se pitanje Berlina odnosilo na američku nacionalnu sigurnost. Tvrdio je kako je problem s Berlinom nastao iz potrebe da se završi ratno stanje koje će, po svom završetku, dovesti do mirovnih sporazuma s Njemačkom.¹²³ S takvim stavovima, oba predsjednika su smatrala kako će na sljedećem sastanku, koji se trebao održati u Parizu, doći do rješenja situacije. Sastanak u Parizu, koji se održao u svibnju 1960. godine, postao je središtem neprijateljstva i razlogom izbijanja druge berlinske krize (1958. – 1962.) zbog sovjetskog rušenja američkog špijuskog aviona U2 1. svibnja 1960. iznad Sovjetskog saveza.¹²⁴ Iako se Eisenhower protivio tajnim letovima tijekom konferencije, na nagovor tajne službe dozvolio je zadnji prelet s obrazloženjem kako je let potreban da bi se izvidjela situacija sa sovjetskim bazama interkontinentalnih raketa.¹²⁵ Pilot Garry Powers, koji je prekršio zapovijed jer nije uništio zrakoplov te nije počinio samoubojstvo,¹²⁶ je uhićen i osuđen na tri godine zatvora i sedam godina prisilnog rada.¹²⁷ Hruščov će, ne primivši ispriku od predsjednika Eisenhowera, iskoristiti rušenje zrakoplova kako bi sabotirao konferenciju. Sljedeći sastanak, koji će se održati u lipnju 1961. godine u Beču, biti će izmijenjena sastava. Predsjednika Eisenhowera će zamijeniti novoizabrani predsjednik John Fitzgerald Kennedy. Sastanak je protekao u puno hladnijoj atmosferi. Hruščov će prijeteći novim ultimatumom pokušati uplašiti Kennedyja kroz mogućnost potpisivanja posebnog mirovnog sporazum s Istočnom Njemačkom.¹²⁸ Osim toga, Hruščov je tvrdio kako ostajanjem u zapadnom Berlinu, ponovnom militarizacijom Zapadne Njemačke te podržavanjem Bonna u njihovim aspiracijama prema unifikaciji Njemačke, Kennedy stvara uvjete za početak novog rata.¹²⁹ Američki predsjednik, koji je bio na lošem glasu zbog neuspjele operaciju u Uvali svinja na Kubi, odbijao je potpasti pod pritiskom kojeg je stvarao SSSR. Atmosfera tijekom konferencije postala je ozbiljna obostranim prijetnjama ratom.¹³⁰ I jedan i drugi predsjednik prijetnje ratom nisu smatrali ozbiljnima što je samo pogoršavalo situaciju. Kennedy će 25. srpnja 1961. u svom

¹²²Carmichael, 2016, str 2.

¹²³Carmichael, 2016, str 2.

¹²⁴Dukovski, 2012, str. 431.

¹²⁵Clay Large, 2001, str. 441.

¹²⁶Isto.

¹²⁷Dukovski, 2012, str. 432.

¹²⁸Isto, str. 433.

¹²⁹Clay Large, 2001, str. 442.

¹³⁰Flemming, 2011, str. 58.

javnom televizijskom govoru istaknuti kako će se svaki napad na Berlin smatrati napadom na Sjedinjene Američke Države.¹³¹ Rješenje berlinskoj krizi trebalo se pronaći i to brzo.

U međuvremenu, stanje u Berlinu će se, nakon radničkog ustanka, pogoršavati zbog čega će se iseljavanje mladih i educiranih ljudi nastaviti. Do povećanja u broju iseljenih ljudi dolazi u vrijeme Hruščovljevih otvorenih prijetnji ratom čime je strah od ekonomske neizvjesnosti uvećan sa strahom od rata. Nagli odlazak velikog broj ljudi postat će ogroman problem za Istočnu Njemačku, ali i istočni Berlin jer će ponestati radnika u tvornicama i zatvarat će se brojne trgovine zbog nedostatka kupaca. Walter Ulbricht će, na konferenciji u Moskvi u ožujku 1961. godine, predložiti zadržavanje ljudi s bodljikavom žicom koja bi se postavila na granice s zapadnim Berlinom. Tijekom konferencije za novinare održane 5. lipnja u istočnom Berlinu¹³², Ulbricht će na jedno od pitanja novinara odgovoriti kako „nitko nema u planu podignuti zid“.¹³³ Kako je odlazak ljudi i dalje bio u procesu, istočnoj Njemačkoj prijetio je kolaps ukoliko se „odljev mozgova“ ne spriječi. Početkom kolovoza, Ulbricht dobiva dozvolu iz Moskve za izgradnju zida. Kao zahvalu Hruščovu, Staljinova avenija će se preimenovati u aveniju Marxa i Engelsa, a Staljinov kip će se srušiti. Dana 13. kolovoza 1961., u ranim jutarnjim satima, istočnonjemački vojnici počat će bušiti rupe i postavljati stupove za ogradu na granici između Istočne i Zapadne Njemačke. Između stupova postaviti će se bodljikava žica.¹³⁴ Ceste su raskopane, a na njihovo mjesto postavljeni su betonski blokovi. Sve autobusne linije i linije podzemne željeznice bivaju zatvorene. Samo dva dana kasnije, građevinski radnici započinju s izgradnjom betonskog zida u centru grada.¹³⁵ Zapad nije reagirao na izgradnju zida. U zapadnom dijelu grada postojale su tri prava koja je SAD bio voljan braniti pod svaku cijenu: pravo na vojnu prisutnost Zapada, pravo na slobodan ulaz u grad te pravo na slobodno kretanje zapadnim Berlinom.¹³⁶ Kako se izgradnjom zida u principu nisu povrijedila ta tri prava, Zapad nije imao potrebu reagirati.¹³⁷ Kennedy će na to komentirati kako zid „...nije dobro rješenje, ali je zid ipak puno bolji od rata“.¹³⁸ Izgradnjom zida došlo je do definitivne podjele Njemačke, ali i svijeta, koja se neće ujediniti sve do 1990. što je uslijedilo nakon pada zida 1989. godine.

¹³¹Flemming, 2011, str. 58.

¹³²Clay Large, 2001, str. 449.

¹³³Flemming, 2011, str. 59.

¹³⁴Clay Large, 2001, str. 448

¹³⁵Flemming, 2011, str. 60.

¹³⁶Isto, str 59.

¹³⁷Isto, str. 60.

¹³⁸Clay Large, 2001, str. 452.

4. Zaključak

Kada sam započeo svoje istraživanje, krenuo sam s pretpostavkom povezanosti hladnoratovske politike na razvoj događaja u samome gradu i način života u gradu. Krenuvši od poslijeratne okupacije grada, Saveznici (Amerikanci, Britanci, Francuzi i Rusi) su uvelike utjecali na procese obnove grada, ali i procese transformacije njemačkog naroda iz statusa neprijatelja u status prijatelja i suradnika. Podjelom grada, dogovorenom još za trajanja Jaltske konferencije, stvorili su se temelji nove blokovske podjele svijeta odnosno hladnog rata. Donedavni saveznici će postati suparnici vođeni izmišljenim ideologijama, koje su hranile njihov sukob i gurale ih u veće razmirice. Definiranje Trumanove doktrine, čime je prekinuta izolacionistička politika SAD-a, i provođenjem njezinog drugog sastavnog dijela putem Marshallova plana znatno je utjecalo na okupacijska područja Njemačke koja su bila pod upravom Zapadnih saveznika. Iako je njegov primarni cilj bila ekonomska stabilnost Njemačke, ali i Europe, Marshallov plan bio je politički motiviran jer je istovremeno nudio spas američkom tržištu od hiperprodukcije dok je s druge strane predstavljao izvrstan paravan kako bi se s jedne strane vratio novac uloženi u obnovu stradalog europskog kontinenta, a s druge strane provela postepena amerikanizacija europskog društva. Zdanovljevom doktrinom će se pak područje pod sovjetskom zonom utjecaja u potpunosti odvojiti od utjecaja zapadnog, kapitalističkog svijeta. Prvi izravan sukob različitih ideologija na području grada dogodio se 1948. godine za vrijeme trajanja berlinske krize kada se Staljin, blokiravši prilaze gradu, htio riješiti prisutnosti Zapadnih saveznika u gradu. Odlučni u ideji spašavanja grada, ali i vlastitih vojnika, Amerikanci smišljanjem briljantne operacije stvaranja zračnog mosta uspijevaju odoljeti Staljinovom pokušaju zastrašivanja „zapadnjaka“. Ne uspjevši ih zastrašiti, Staljin je doživio svoj prvi hladnoratovski poraz. Pritom je osim zadobivenog udarca na vlastiti ponos izgubio i podršku onog dijela naroda koji je bio naklonjen sovjetskom režimu. Zapad je svakako bio pobjednik tijekom krize jer si je osigurao i osnažio političku supremaciju u gradu s obzirom na istočni blok. No, osim političke, ostvario je i kulturnu supremaciju putem silnih pošiljaka robe koja je svakodnevno stizala u grad. Došlo je do kolektivne pretvorbe doživljavanja prisutnosti Zapadnih saveznika kao okupatora u doživljaj prijateljstva i suradnje. Tenzije, iako ne u ovolikom intenzitetu, ponovno rastu kada se pod nadzorom zapadnih sila počinju formirati uvjeti nastajanja nove države koja je u svojoj naravi bila prozapadno nastrojena pod čime se misli na njezin politički, ekonomski i socijalni aspekt. Uz to, zbog novog rata, koji je vođen u Koreji, počinje se razmišljati o ponovnom naoružanju nove Zapadne Njemačke. Da bi se taj

scenarij ostvario, Zapadna Njemačka morala je postati članicom NATO saveza, čime bi, posjedovanjem vojske, zadovoljila uvjet suverenosti države. Time je Zapad, kako je tvrdio istočni blok, zaista prekršio odredbe Postdamske konferencije gdje je dogovorena demilitarizacija Njemačke iz razloga što se upravo Zapadna Njemačka smatrala legitimnim nasljednikom Trećeg Rajha. S druge strane, Sovjeti reagiraju stvaranjem konkurentne države koju će, prema primjeru zapada, remilitarizirati. Formiranjem država, u Berlinu su stvorene podjele među narodom koji se donedavno slovio kao jedan. Samo nekoliko godina kasnije, Istočnu Njemačku pogađa radnički ustanak zbog loših uvjeta života. Iako će biti krvavo ugušen dolaskom Crvene armije, poslužit će kao odskočna daska ostalim ustancima koji će se dogoditi u sljedećih dvadesetak godina. Kao vrhunac političkog odvajanja država, ali i grada, poslužiti će stvaranje Hallsteinove i Ulbrichtove doktrine čime je definiran vanjskopolitički kurs kojima će novonastale države težiti. Odbijanjem međusobnog priznavanja, pošto bi se u protivnom priznala podjela koja je *de facto* već postojala u punoj snazi, države potiču diferencijaciju, a naročito u ideološkom smislu što je vidljivo kroz preimenovanja ulica i avenija. Razvoj događaja krajem 1950-ih, ponajprije Hruščovljeva ultimatum, a zatim zaoštavanje američko-sovjetskih odnosa dovesti će do izgradnje Berlinskog zida, definitivne podjele grada koja će trajati 28 godina.

Popis priloga

Karta 1: Flemming, T., *Berlin In the Cold War*; New York: BerlinicaPublishing, 2011.

Karta 2: Flemming, T., *Berlin In the Cold War*; New York: BerlinicaPublishing, 2011.

Popis literature

1. Antill, P., *Berlin 1945: End of the Thousand Year Reich*; Oxford: Osprey Publishing, 2005.
2. Carmichael, N., *A Brief History of the Berlin Crisis of 1961*; CIA, 2016., preuzeto 15.2.2017. s
<https://archive.org/details/ABriefHistoryoftheBerlinCrisisof1961BerlinWallOverview>
3. Clay Large, D., *Berlin: A modern history*; London: Penguin Books Inc, 2001.
4. CVCE, *The Cold War (1945 – 1980)*, preuzeto 15.3.2017 s
http://www.cvce.eu/obj/the_cold_war_1945_1989_full_text-en-6dfe06ed-4790-48a4-8968-855e90593185.html;
5. Dukovski, D. *Ozrcaljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*. Leykam international, 2012.
6. Flemming, T., *Berlin In the Cold War*; New York: Berlinica Publishing, 2011.
7. Mann, dr. C., *Velike bitke II. svjetskog rata*; Zagreb: Znanje, 2008.
8. *Povijest 17: Predvečerje rata i Drugi svjetski rat (1936. – 1945.)*, ur. Cravetto, E., Goldstein, I., Zagreb: Europapress holding, 2007.
9. *Povijest 18: Poslijeratno doba (1945. – 1985)*, ur. Cravetto, E., Goldstein, I., Zagreb: Europapress holding, 2007.